

H. Czaja urodził się 5 listopada 1914 r. jako syn bogatego mieszczanina z Cieszyna. Po ukończeniu szkoły podstawowej i gimnazjum z niemieckim językiem wykładowym w Bielsku w 1933 r. rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Dyplom otrzymał w 1938 r., potem krótko przebywał w Wiedniu. W 1939 r. uzyskał tytuł doktora filozofii w Krakowie. Po dwuletniej służbie w *Wehrmachcie*, w 1946 r. wysiedlony z Polski rozpoczął pracę nauczyciela w Stuttgarcie. Działał w *Junge Union*, chadeckiej organizacji młodzieżowej, a już w 1947 objął kierownictwo miejscowej organizacji CDU. Zrobił szybką karierę polityczną i został deputowanym do *Bundestagu*, gdzie czynny był od 1953 do 1990 r. Prowadził wiele komisji parlamentarnych i angażował się w wiele spraw, nie tylko dotyczących „wypędzonych”. Interesowały go przede wszystkim sprawy polityki mieszkaniowej i socjalnej. Pod koniec swojej działalności poselskiej był najstarszym członkiem parlamentu niemieckiego. Miał opinię posła wiele i nudno mówiącego. W 1964 r. objął kierownictwo Ziomkostwa Górnolązaków, a od 1970 r. stanął na czele Związku Wypędzonych. Był także przewodniczącym Fundacji Domu Górnolązkiego (*Haus Oberschlesien*) oraz kuratorium Fundacji Kulturalnej Wypędzonych (*Kulturstiftung der Vertriebenen*).

W prasie niemieckiej, po śmierci H. Czai pisano, że w RFN cieszył się ogólnym szacunkiem i estymą⁷. Z wielkim patosem odbyły się w Bonn uroczystości poświęcone Jego pamięci⁸. Arcybiskup Kolonii Joachim Meissner przypomniał katolicki aspekt działalności zmarłego, a nade wszystko jego zaangażowanie dla idei ochrony nienarodzonego życia. Obecny przewodniczący Związku Wypędzonych, Fritz Wittmann uważa, że „H. Czaja w swoim całym życiu angażował się zawsze w trwałe i autentyczne pojednanie ze wschodnimi sąsiadami...”⁹

H. Czaja, zarówno w Polsce, jak i w Niemczech oceniany był kontrowersyjnie, ale nikt nie może zaprzeczyć jego zaangażowaniu w pracę i aktywności w podejmowaniu inicjatyw. W literaturze polskiej stał się swoistą tarczą strzelniczą.

Dzisiaj wypadałoby zweryfikować opinię i przede wszystkim uznać Czają za osobowość, której znaczenia dla kształtowania stosunków polsko-niemieckich w minionych latach nie można pominąć.

Jerzy Kołacki

CENTRUM ANALIZ SPOŁECZNO-EKONOMICZNYCH

Przemiany ustrojowe jakie dokonały się w Europie Środkowej i Wschodniej w latach 1986-1991, zmieniły mapę polityczną tej części świata. Kilka państw przestało istnieć, powstało na ich miejsce kilkanaście nowych. Niektóre wracały do historycznej tradycji własnej państwowości, inne zaczynały budować ją od nowa. Istotą tych przemian, określanych ogólnie mianem transformacji ustrojowej było, obok wymiany ekip rządzących, wprowadzanie nowych warunków ich funkcjonowania. Zaawansowanie tych przemian było różne we wszystkich krajach regionu: gdy jedne kraje osiągnęły już znaczący postęp, inne dopiero rozpoczynały reformy. Najogólniej rzecz ujmując reformy te opierały się na dwóch elementach: zasadach państwa demokratycznego i gospodarce wolnorynkowej. Kraje regionu przystępowały do reform bez właściwego przygotowa-

⁷ Patrz wypowiedzi przedstawicieli rządu, parlamentu, kościoła oraz komentarze jakie pojawiły się w prasie niemieckiej po śmierci H. Czai, a także *Frieden durch Menschenrechte. Festschrift zum 70. Geburtstag von Dr. Herbert Czaja am 5. November 1984*. Dülmen/Westfalen 1984.

⁸ DOD nr 26/1997.

⁹ *Ibidem*.

nia organizacyjnego. Brakowało im doświadczenia i specjalistów potrafiących kierować procesami transformacji. Dlatego w pierwszym okresie pewną pomoc przez przesłanie doradców ekonomicznych okazywały im państwa i organizacje zachodnie. Później jednak coraz większe uznanie zdobywali „miejscowi” autorzy udanych projektów reform. Rozwinał się ruch doradztwa ekonomicznego między państwami Europy Środkowej i Wschodniej.

Polska przodowała w tempie reformowania gospodarki, co w dużej mierze było zasługą ministra finansów w rządzie Tadeusza Mazowieckiego – Leszka Balcerowicza. Konsekwentna realizacja „planu Balcerowicza” zmieniła zasady funkcjonowania polskiej gospodarki. Uznanie specjalistów zachodnich dla dokonań polskiego ekonomisty skłoniło rządy licznych krajów regionu do zwrócenia się z prośbą o konsultacje i doradztwo do Polaka. Chcąc sprostać tym zadaniom, po zakończeniu pracy na stanowisku ministerialnym, Leszek Balcerowicz wraz z grupą współpracowników powołał do życia w styczniu 1992 r. prywatną instytucję o profilu ekonomiczno-społecznym. Fundacja Naukowa Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (CASE), bo o niej mowa, powstała dzięki poparciu finansowemu kilkudziesięciu instytucji krajowych i zagranicznych. Wymienimy chociaż kilka: Agencja Pomocy Międzynarodowej Stanów Zjednoczonych, Fundacja: im. Stefana Batorego, Konrada Adenauera, Friedricha Eberta i Forda, Komitet Badań Naukowych, kilkanaście banków oraz instytucji naukowych (*Central European University*) i państwowych (Fundusz Współpracy URM). Tak szerokie poparcie okazane CASE wynikało ze świadomości sponsorów, że powodzenie reform w Europie Środkowej i Wschodniej zależy od ich powszechności. Dlatego naczelnym celem założonej przez Balcerowicza Fundacji było nie tylko rozwijanie wiedzy o gospodarce przez prowadzenie badań naukowych w dziedzinie ekonomii i działalność wydawnicza (czyli popularyzację wyników badań), ale także edukacja ekonomiczna społeczeństw i doradztwo dla rządów krajów postkomunistycznych. W ten sposób zamierzano wspierać przemiany polityczne w Polsce i krajach regionu.

W składzie Rady Fundacji obok przewodniczącego L. Balcerowicza, znalazł się Marek Dąbrowski (wiceprzewodniczący) oraz członkowie: Tadeusz Baczko, Ewa Balcerowicz (wiceprezes Zarządu), Barbara Błaszczuk (prezes Zarządu), Władysław Brzeski, Krzysztof Chmielewski, Andrzej Cywik, Anna Fornalczyk, Stanisława Golinowska, Wojciech Góralczyk (jr) i Jacek Rostowski. Do Rady Naukowej zaproszono obok polskich specjalistów także wybitnych ekonomistów zagranicznych od Anatolija Czubajsa i Jegora Gajdara z Rosji po Jeffreya Sachsa z USA. Dyrektorem Zarządu została Grażyna Wojciechowicz. Skład osobowy młodego zespołu Fundacji i lista jej współpracowników gwarantowały wysoki poziom opracowań. Tym bardziej że w praktyce badawczej zapraszano do udziału w pracach licznych specjalistów z krajów będących przedmiotem studiów. Pozwoliło to rozwinąć współpracę z wyspecjalizowanymi zagranicznymi instytucjami naukowymi, organizacjami zagranicznymi i międzynarodowymi zajmującymi się problematyką transformacji ustrojowej w Europie Środkowej i Wschodniej. Efektem było ponad 25 międzynarodowych projektów badawczych, przy których realizacji pracowało 250 specjalistów z kilkunastu krajów. Wśród analizowanych problemów badawczych były: strategia rozwoju gospodarczego, polityka makroekonomiczna, liberalizacja gospodarki, prywatyzacja, restrukturyzacja systemu bankowego i rynków finansowych, reformy gospodarcze na terenie byłego ZSRR.

Innym kierunkiem działalności CASE było wykonanie projektów doradczych przez ekspertów Fundacji dla rządów: Rosji, Ukrainy, Kirgistanu, Kazachstanu, Gruzji, Uzbekistanu, Tadżykistanu, Mongolii. Specjaliści z wielu krajów zostali przeskoleni przez Fundację, która zorganizowała cztery cykle seminariów i pięć konferencji międzynarodowych. Szczególnie ważne miejsce w działalności CASE zajmuje szeroka akcja popularyzatorska, w ramach której wydawane są obok pojedynczych publikacji książkowych cztery serie wydawnicze. Z pozycji książkowych warto wymienić zbiorowe opracowanie *Program Gajdara. Wnioski dla Polski i Europy Wschodniej* (red. M. Dąbrowski, Warszawa 1993) i wydanie materiałów seminarium *Przebieg reform politycznych i gospodarczych w Rosji* (Warszawa 1994).

Pierwsza seria wydawnicza, *Studia i Analizy CASE*, ukazuje się od 1993 r. i zawiera ponad sto zeszytów problemowych poświęconych wybranym fragmentom transformacji ekonomicznej. Fundacja planuje wydawanie co roku trzydziestu zeszytów z tej serii. Druga, najdłuższa seria, to *Zeszyty PBR-CASE*, zawierające relacje z seminariów ekonomiczno-bankowych. Trzecia, wydawana od 1996 r., *Raporty CASE*, podsumowuje wyniki zrealizowanych projektów badawczych (cztery publikacje). Czwarta, *W stronę rynku*, zawiera pozycje książkowe omawiające ogólnie zagadnienia finansowe i związane z reformami gospodarczymi. Wśród książek w tej serii obok opracowań omawiających ogólnie problematykę przemian ekonomicznych (budżet, deficyt budżetu, wolny handel) warto wymienić: *Ukraińską drogę do gospodarki rynkowej* (red. M. Dąbrowski, R. Antczak, Warszawa 1996) i W. Jermakowa, J. Pańkova *Prywatyzację w Federacji Rosyjskiej* (Warszawa 1995). Lektura obu wymienionych książek pozwala zorientować się w metodzie pracy Fundacji. Obie pozycje wydano we współpracy z innymi instytucjami: pierwszą z PWN-em, drugą z Fundacją im. Friedricha Eberta. Obie prace zawierają po kilkanaście rozdziałów napisanych przez różnych autorów, wśród których znajdujemy wielu specjalistów z kraju, który książka opisuje. Warto podkreślić dobry poziom wykładu w wymienionych pracach i szerokie ujęcie prezentowanej problematyki: od tła politycznego po szczegółową analizę czynników ekonomicznych połączoną z prezentacją ciekawych danych liczbowych ujętych tabelarycznie. Inną ich zaletą jest niezwykła aktualność opisywanej problematyki. Bez przesady można powiedzieć, że analizowane są „na gorąco” toczące się procesy ekonomiczne. Piszę o tym w komentarzu *Rosyjska gospodarka w '98 – pomiędzy socjalizmem a kapitalizmem*. „Życie i Myśl” nr 2/1998.

Międzynarodowy charakter Fundacji podkreśla edycja wydawnictw w trzech językach: polskim, angielskim i rosyjskim. Przeglądając kompletny spis publikacji CASE (stan z połowy 1997), zwracają uwagę szerokie spektrum poruszanych problemów i nazwiska ich autorów. Obok etatowych pracowników Fundacji są wśród nich liczni specjaliści krajowi i zagraniczni „zatrudnieni” niejako do opracowania poszczególnych problemów (podobnie jak w książkach). Jedną z inicjatyw Centrum było także utworzenie w październiku 1995 r. Banku Informacji o prywatyzacji w krajach postkomunistycznych. Tworzy go kilkanaście pozycji, które, podobnie jak inne publikacje, są dostępne w następujących serwerach poczty komputerowej WWW: <http://www.securities.com.pl> (w Polsce), <http://www.securities.com> (w USA), <http://www.securities.com.ru> (w Rosji). Centrum Analiz Społeczno-Gospodarczych w Warszawie dobrze realizuje cel popularyzacji wyników swoich badań, a badaczy zajmujących się problematyką przemian ustrojowych w Europie Środkowej i Wschodniej należy zachęcić do skorzystania z jego dorobku.

Andrzej Furier